

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ
ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Μαριέττα Μινώτου

Η Ελλάδα σήμερα είναι ένα από τα εικοσιπέντε μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Η πορεία της προς τη σταδιακή ενσωμάτωση στον κορμό της Ενωμένης Ευρώπης ξεκίνησε πριν από 47 χρόνια, όταν τον Ιούνιο του 1959 η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή υπέβαλε στην τότε νεο-συσταθείσα Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.,1957) αίτηση σύνδεσης, που έγινε αποδεκτή, και οδήγησε τη χώρα, μετά από πολύμηνες διαπραγματεύσεις, στην υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης, το 1961. Το έτος αυτό αποτελεί σταθμό στην ευρωπαϊκή της πορεία και την καταξιώνει ιστορικά ως την πρώτη χώρα που αποφάσισε να συνδέσει το πολιτικό και οικονομικό της μέλλον με το νεοπαγές ευρωπαϊκό σχήμα που με την πάροδο του χρόνου απέδειξε, ότι διαθέτετε το δυναμισμό να μετεξελιχθεί στη σημερινή μορφή της Ε.Ε. που αποτελεί διαχρονικά σταθερό πόλο έλξης των κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου.

Η πρώτη φάση της ελληνικής ευρωπαϊκής πολιτικής βρήκε την ουσιαστική της ολοκλήρωση κατά τη διάρκεια της δεύτερης προϋπουργικής θητείας του Κωνσταντίνου Καραμανλή (1974-1980). Συγκεκριμένα, στις 12 Ιουνίου 1975 η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε την αίτηση ένταξης στην Ε.Ο.Κ και μετά από επίτονες διαπραγματεύσεις, στις 28 Μαΐου 1979, υπεγράφη η Συνθήκη Προσχώρησης στο Ζάμπειο Μέγαρο. Η Ελλάδα καθίσταται το δέκατο μέλος της Ε.Ο.Κ. το 1981, γεγονός που της ανοίγει το δρόμο για τη συμμετοχή της στον «σκληρό πυρήνα» της Ε.Ε. και την υπέρβαση του βαλκανικού της περιγύρου. Με την πολιτική της αυτή μεταπηδά από την περιφέρεια της ευρωπαϊκής ηπείρου στην καρδιά της Ε.Ε.

Ποιες ήταν οι συγκυρίες που οδήγησαν στη λήψη της συγκεκριμένης απόφασης που αποτέλεσε από τότε τον κύριο άξονα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής; Υπήρξαν προβληματισμοί και διλήμματα; Πως αντιμετώπισε τα ζητήματα αυτά ο πολιτικός κόσμος της χώρας; Τι ρόλο έπαιξαν οι εκπρόσωποι, οι οποίοι χειρίστηκαν τα συγκεκριμένα θέματα; Πόσο καθοριστική υπήρξε η διεθνής συγκυρία; Ποιες χώρες και ποιοι πολιτικοί ηγέτες υποστήριζαν τα ελληνικά αιτήματα; Ποια τα ευρωπαϊκά πιστεύω του Κωνσταντίνου Καραμανλή; Στα ενδεικτικά αυτά ερωτήματα

καλείται να απαντήσει ο μελετητής που θα διερευνήσει τα γεγονότα της συγκεκριμένης περιόδου.

Κάθε ερευνητής, αλλά και ο κάθε ενδιαφερόμενος που επιθυμεί να γνωρίσει την ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας, προσφεύγοντας στις πηγές που απόκεινται σε ελληνικά αρχεία, θα περιοριστεί στο σχετικό αρχειακό υλικό που διαφυλάσσεται σε ιδιωτικές συλλογές, αφού στα δημόσια αρχεία το αντίστοιχο υλικό δεν είναι ακόμη προσβάσιμο.¹ Ανάμεσα στις ιδιωτικές αρχειακές συλλογές, πρωταρχική θέση κατέχει το αρχείο του Κωνσταντίνου Καραμανλή, δεδομένου ότι κατά τη διάρκεια της προσωπικής του διακυβέρνησης πραγματοποιήθηκε η Σύνδεση και η Προσχώρηση της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.

Συνοπτική παρουσίαση του αρχείου

Το αρχείο κατατέθηκε από τον ίδιο τον Κ. Καραμανλή στο κοινωφελές Ίδρυμα που συστάθηκε, πριν από 23 χρόνια, για το λόγο αυτό και φέρει το όνομά του. Απώτερος σκοπός της πράξης του υπήρξε η αντικειμενική και ακομμάτιστη αξιοποίηση του αρχείου του από τους ερευνητές. Ο ίδιος σε δήλωσή του υπογράμμισε: «...η ιστορία δεν πρέπει να λησμονείται...αλλά και τα διδάγματα της ιστορίας είναι πάντα επίκαιρα...».² Το όραμα της δημιουργίας του Ιδρύματος ανήκει σε τρεις προσωπικότητες των Γραμμάτων, με βαθειά παιδεία και συνείδηση της ιστορικής γνώσης, στους Κ. Τσάτσο, Κ. Τρυπάνη και Κ. Σβολόπουλο, οι οποίοι, ακολουθώντας το πνεύμα της ίδρυσης παρεμφερών ιδρυμάτων που λειτουργούσαν ήδη στις Η.Π.Α. και στον ευρωπαϊκό χώρο, απηύθυναν επιστολή στον Κωνσταντίνο Καραμανλή, την 14^η Μαΐου 1983, στην οποία, μεταξύ άλλων, τόνιζαν τα ακόλουθα: «...κάθε πολίτης και προπαντός οι ειδικοί έχουν χρέος να φροντίζουν για τη διαφύλαξη στη μνήμη των μεταγενέστερων των πολιτικών εκείνων γεγονότων που συνθέτουν την ιστορία της εποχής των... Εμπνεόμενοι από τις παραπάνω σκέψεις αποφασίσαμε να αναλάβουμε μια πρωτοβουλία που αποβλέπει στη διαφύλαξη των γραπτών κειμένων και των προφορικών μαρτυριών της ιστορικής εποχής που και

1. Η Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών δημοσίευσε το 2003 τον πρώτο τόμο, από το τρίτομο έργο, με τίτλο «*Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η κρίσιμη εικοσαετία 1948-1968*», επιμ. Φωτεινή Τομαή – Κωνσταντοπούλου, ο οποίος περιλαμβάνει σημαντικά έγγραφα της περιόδου που φωτίζουν την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας μας.

2. 25.5.1991, Δήλωση με την ευκαιρία της συμπλήρωσης πενήντα χρόνων από τη Μάχη της Κρήτης, *Κωνσταντίνος Καραμανλής: Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, (γεν. επιμ.), Κ. Σβολόπουλος, τ. 12, Εκδοτική Αθηνών – Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», Αθήνα, 1997, σ. 576.

εμείς ζήσαμε και που συμπίπτει με την περίοδο που πρωταγωνιστήσατε σεείς στην πολιτική ζωή της Ελλάδος...».³

Ο Κ. Καραμανλής ανταποκρίνεται θετικά στην πρότασή τους και προβαίνει στη σύσταση του Ιδρύματος όπου καταθέτει το πολιτικό του αρχείο. Η πράξη του αυτή υπήρξε πρωτοποριακή για τα ελληνικά δεδομένα της εποχής εκείνης και αποτέλεσε το πρότυπο για τη δημιουργία παρεμφερών Ιδρυμάτων που λειτουργούν σήμερα στον ελληνικό χώρο. Στο έργο του Κ. Τσάτσου «*Λογοδοσία μιας Ζωής*» αναφέρονται οι λεπτομέρειες της σύστασης του Ιδρύματος και εκφράζονται οι σχετικές του απόψεις για τον επιστημονικό αυτό φορέα που τον χαρακτηρίζει «...κέντρο που θα έχη τον εθνικό σκοπό να καλλιεργήση την σύγχρονη ιστορία του τόπου μας...».⁴

Το πρωτογενές υλικό του αρχείου Καραμανλή καλύπτει κυρίως την ευρύτερη περίοδο της πολιτικής δράσης του, από την ανάληψη της πρώτης πρωθυπουργίας, τον Οκτώβριο του 1955, έως τη λήξη της δεύτερης προεδρικής του θητείας, το Μάρτιο του 1995. Αποτελείται από έγγραφα ποικίλης μορφής και περιεχομένου, μνημόνια, προσωπικά σημειώματά του, κείμενα αλληλογραφίας, καθώς και διάφορα άλλα έντυπα. Το έγγραφο υλικό έχει καταχωρηθεί σε 487 φακέλους, έχει μικροφωτογραφηθεί από το 1989 και έχει αποδελτιωθεί⁵ έγγραφο προς έγγραφο από το 1992. Επίσης έχει μηχανοργανωθεί και καταλογογραφηθεί. Συγκεκριμένα, οι εγγραφές έχουν εισαχθεί στο κεντρικό σύστημα μηχανοργάνωσης του Ιδρύματος και έχουν εκτυπωθεί γενικοί περιγραφικοί κατάλογοι που έχουν ενσωματωθεί στην ιστοσελίδα του. Την περίοδο αυτή, προχωρά η ψηφιοποίησή του, που εκτιμάται ότι θα ολοκληρωθεί στο τέλος του 2006. Σημαντικό είναι και το οπτικοακουστικό υλικό του Ιστορικού Αρχείου που διαφωτίζει με λεπτομέρειες τις πολιτικές εξελίξεις της περιόδου 1955-1995 και παρέχει αξιοσημείωτα στοιχεία σχετικά με την ιδιαίτερη συνεργασία της χώρας μας με άλλες χώρες και με διακεκριμένους πολιτικούς. Εξάλλου, η συλλογή των προφορικών μαρτυριών – ζωντανή σύνδεση με το παρελθόν – παρέχει στοιχεία για τη σκιαγράφηση της προσωπικότητας του Καραμανλή, τις σκέψεις του, ή εκείνες των συνεργατών του και διαφωτίζει με εναργή τρόπο τα γεγονότα της περιόδου. Τέλος, η εν-

3. Ιστορικό Αρχείο Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», στο εξής ΙΑΙΚΚ.

4. Τσάτσου Κ., *Λογοδοσία μιας Ζωής*, τ. 2, Αθήνα, 2000, σσ. 463-464. Βλ. επίσης προλογικό σημείωμα Κ. Τσάτσου (Μάρτιος 1987), στο *Κωνσταντίνος Καραμανλής: Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, ό.π., τ. 1, Αθήνα, 1992, σσ.13-14.

5. Η αποδελτίωση αφορά στην αναλυτική παρουσίαση του κάθε εγγράφου (ημερομηνία, περίληψη περιεχομένου, αποστολέας, αποδέκτης, συντάκτης, γλώσσα, παρατηρήσεις, κλπ).

διαφέρουσα συλλογή των κειμηλίων συμπληρώνει το ψηφιδωτό των γεγονότων της εποχής.

Ειδικότερα, μέσα από τις πρωτογενείς αυτές πηγές προβάλλονται οι σημαντικές ιστορικές εξελίξεις που σφράγισαν την ιστορία της Ελλάδας: η οικονομική ανάπτυξή της κατά τη δεκαετία του '50, η αποκατάσταση της Δημοκρατίας το έτος 1974 και η επαναλειτουργία των θεσμών, καθώς και η σταδιακή ενσωμάτωσή της στον κορμό της Ενωμένης Ευρώπης.

Κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι τα τελευταία χρόνια το Ιστορικό Αρχείο έχει εμπλουτίσει το υλικό του με αρχεία και άλλων ελλήνων πολιτικών, μέσα από τα οποία παρέχονται συμπληρωματικά στοιχεία που συμβάλλουν στην πληρέστερη εκτίμηση των γεγονότων της σύγχρονης μεταπολεμικής ελληνικής ιστορίας.

Στο Ίδρυμα, παράλληλα με το Ιστορικό Αρχείο, λειτουργεί και εξειδικευμένη Βιβλιοθήκη, που περιλαμβάνει συγγράμματα και περιοδικά που υπερβαίνουν τους 40.000 τίτλους. Κεντρικό πυρήνα του περιεχομένου της αποτελεί η σύγχρονη ελληνική ιστορία, από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο έως τις μέρες μας, σε συνάρτηση με τις διεθνείς εξελίξεις, ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο. Το υλικό της που προέρχεται από αγορές και δωρεές φίλων του Ιδρύματος έχει καταλογογραφηθεί και ταξινομηθεί σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα. Επίσης έχει συνταχθεί δίγλωσσο ευρετήριο του. (Βλ. αναλυτικά <http://www.karamanlis-foundation.gr>).

Η ευρωπαϊκή διάσταση του περιεχομένου του αρχείου: γενικές επισημάνσεις

Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική παρουσίαση των πηγών που περιλαμβάνονται στο αρχείο, είναι χρήσιμο να προταθούν οι ακόλουθες επισημάνσεις:

- Το υλικό που διαφυλλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο διακρίνεται σε χαρτώο, οπτικοακουστικό και συλλογές αντικειμένων.

- Ιδιαίτερα πλούσιο είναι το υλικό του αρχείου που αφορά στην ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας, δεδομένου ότι ο Κ. Καραμανλής, όπως προαναφέρθηκε, υπήρξε ο «αρχιτέκτονας» της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας. Συγκεκριμένα, ο ίδιος οραματίστηκε και με το στενό του επιτελείο σχεδίασε και υλοποίησε την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην Ενωμένη Ευρώπη. Η εκ μέρους του διαφύλαξη του υλικού αυτού και στη συνέχεια η κατάθεσή του στο Ίδρυμα, αποτελούν πράξεις ενδεικτικές της συνέπειάς του απέναντι στην ιστορική μνήμη και την ενδιαφερόμενη επισημονική κοινότητα.

- Τα τεκμήρια που αναφέρονται στην περίοδο της δεύτερης πρωθυ-

πουργίας του, κατά την οποία επιτεύχθηκε η υπογραφή της Συμφωνίας Προσχώρησης στην Ε.Ο.Κ. (1979), αριθμητικά είναι περισσότερα από τα αντίστοιχα της προγενέστερης περιόδου της πρώτης πρωθυπουργικής του θητείας κατά την οποία επιτεύχθηκε η υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης (1961).

- Οι ιδιόγραφες σημειώσεις του, στις οποίες αναλύει τους λόγους που τον ώθησαν να αποφασίσει και να σχεδιάσει την πολιτική της σύνδεσης και της ένταξης αποκαλύπτουν τις σταθερές πεποιθήσεις του. Παράλληλα, η αλληλογραφία του με τους ευρωπαίους ηγέτες της εποχής, δια φωτίζει σημαντικές πτυχές της ελληνικής διπλωματίας και της πολιτικής που ακολούθησαν οι ηγέτες οι οποίοι πρωταγωνίστησαν στα μεταπολεμικά γεγονότα της ευρωπαϊκής ιστορίας, τα σχετικά με την ευρωπαϊκή προοπτική της Ελλάδας. (Κόνραντ Αντενάουερ, Σάρλ Ντε Γκώλ, Πώλ-Ανρί Σπάακ, Χέλμουτ Σμίτ, Βαλερύ Ζισκάρ ντ' Εσταίιν, Λεό Τίντεμανς, Γκαστόν Τόρν, Χάρολντ Ουίλσον, Τζέιμς Κάλλαχαν, Άλντο Μόρο, Τζούλιο Αντρέοτι, κ.ά).

- Το έγγραφο υλικό είναι ταξινομημένο με χρονολογικά κριτήρια και σε ορισμένες περιπτώσεις και θεματικά. Τα δεδομένα, ήδη από το 1992, είναι διαθέσιμα σε τοπικό δίκτυο στο Ίδρυμα και σχεδιάζεται, μετά τη ψηφιοποίηση των τεκμηρίων, η σύνδεση της ήδη υπάρχουσας ηλεκτρονικής αποδελτίωσης με τη ψηφιακή εικόνα του κάθε εγγράφου, ώστε να καταστεί δυνατή στο μέλλον η μελέτη του ψηφιακού αντιγράφου και της ηλεκτρονικής του καρτέλας ταυτόχρονα από τον υπολογιστή ή κατά περίπτωση και από το Διαδίκτυο. Μέχρι σήμερα βάσει της κωδικοποιημένης καταγραφής μπορεί ο μελετητής να εντοπίσει το υλικό με δύο τρόπους, είτε μελετώντας τις συγκεκριμένες κατηγορίες που τον ενδιαφέρουν από το ειδικό θεματολόγιο π.χ. 2.6.02: Σύνδεση – Ένταξη στην Ε.Ο.Κ., 2.3.03: Ε.Ο.Κ., κλπ, είτε μέσω ελεύθερης αναζήτησης στην ηλεκτρονική καρτέλα, αφού κάθε πεδίο μόνο του ή σε συνδυασμό με κάποιο άλλο λειτουργεί ως λέξη κλειδί.

- Σημαντικό τμήμα του προαναφερθέντος αρχειακού υλικού έχει δημοσιευθεί στο δωδεκάτομο έργο «Κωνσταντίνος Καραμανλής: Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα».

Α' ενότητα: 5 Οκτωβρίου 1955 - 24 Ιουλίου 1974

Από την ενεργό συμμετοχή της Ελλάδας στη δυτικοευρωπαϊκή τροχιά ενοποίησης στο «πάγωμα» της Συμφωνίας Σύνδεσης

Η ενότητα αυτή καλύπτει εικοσαετή περίπου χρονική περίοδο με αφετηρία το έτος 1955, όταν αναλαμβάνει ο Κ. Καραμανλής την πρωθυπουργία της χώρας και αρχίζουν στη Μεσίνα της Σικελίας οι συναντήσεις των δυτικοευρωπαίων ηγετών που θα καταλήξουν στη σύσταση της Ε.Ο.Κ. το 1957. Τα επόμενα χρόνια η κυβέρνηση ασκεί ευρωπαϊκή πολιτική που καταλήγει στην υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης το 1961, που αποτέλεσε τον επίσημο «αռαβώνα» της χώρας με την Ε.Ο.Κ. Το αρχαικό υλικό, όπως θα παρουσιαστεί αναλυτικά στη συνέχεια, προβάλλει αυτές τις ενδιαφέρουσες πτυχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Μετά την εκλογική ήττα που υπέστη ο Κ. Καραμανλής το 1963, μεταβαίνει στο Παρίσι, όπου παραμένει αυτοεξόριστος για έντεκα χρόνια. Στο αρχείο του κυρίαρχη θέση την περίοδο αυτή κατέχει η αλληλογραφία του. Το έτος 1967, με την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος, «παγώνει» άμεσα η Συμφωνία Σύνδεσης και η χώρα περιθωριοποιείται στο ευρωπαϊκό πεδίο. Η καταληκτήρια ημερομηνία 24.7.1974 της ενότητας σηματοδοτεί μία σημαντική τομή της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας: την κατάλυση του δικτατορικού καθεστώτος και την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας.

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει

- μνημόνια συνομιλιών που παρουσιάζουν αναλυτικά τα επιχειρήματα που υποστηρίχθηκαν, αφενός από τον Κ. Καραμανλή και τα κυβερνητικά του στελέχη και αφετέρου από εκπροσώπους ξένων χωρών, κατά την προσπάθεια των πρώτων να εντάξουν τη χώρα στην τροχιά της ευρωπαϊκής ενοποίησης,

- διαφωτιστικές εκθέσεις, σημειώματα, τηλεγραφήματα και ανακοινωθέντα των βασικών συντελεστών, οι οποίοι χειρίστηκαν τα σχετικά θέματα, δηλαδή των Γ. Πεσμαζόγλου, Ε. Αβέρωφ-Τσοίτσα, Α. Πρωτοπαδάκη, Π. Παπαληγούρα, Θ. Χρηστίδη, κ.ά.,

- επίσημα υπομνήματα και αναφορές που σχετίζονται με τις ελληνικές θέσεις στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας για τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών κατά την περίοδο 1957-1958,

- πολυποίκιλο υλικό - πρακτικά, σημειώματα, τηλεγραφήματα, αποκόμματα τύπου, κ.ά. - που αναφέρεται στις επισκέψεις α) του Κ. Καραμανλή στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη (βλ. ενδεικτικά, επίσκεψη στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας τον Νοέμβριο του 1958, όπου συναντήθηκε με τον καγκελάριο Αντενάουερ, στην Ιταλία τον Νοέμβριο του 1959,

συνάντηση με τον ομόλογό του Σέννι, στη Γαλλία τον Ιούλιο του 1960 και τον Φεβρουάριο του 196, συνάντηση με τον Ντε Γκώλ), β) ευρωπαϊών ηγετών (Ερχαρντ, Χόνς, Φανφάνι, Ντε Γκώλ), και ιθυνόντων της Ε.Ο.Κ. (Χάλσταϊν, Μαρζολέν, Ρέυ, κ.ά) στη χώρα μας .

Σημαντικές πληροφορίες για το πως αντιμετώπισε ο πολιτικός κόσμος της χώρας την ευρωπαϊκή προοπτική παρέχουν τα πρακτικά της Βουλής που περιλαμβάνονται στο αρχείο, οι προεκλογικοί λόγοι που αναφέρονται μεταξύ άλλων και στην ευρωπαϊκή πολιτική της χώρας, οι δηλώσεις, ομιλίες και συνεντεύξεις του Κ. Καραμανλή, των αρμόδιων κυβερνητικών στελεχών, καθώς και άλλων ελλήνων πολιτικών από τα κόμματα της αντιπολίτευσης.

Βασικό πυρήνα του αρχειακού υλικού της περιόδου αποτελούν τα αναλυτικά κείμενα που αναφέρονται στην πορεία των διαπραγματεύσεων για τη Σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Μέσα από αυτά προβάλλονται οι ελληνικοί χειρισμοί, τα ζητήματα που ανέκλυψαν, τα μεταβατικά στάδια που διήνυσε η ελληνική εσωτερική και εξωτερική πολιτική μέχρι να πετύχει το στρατηγικό της στόχο, οι θέσεις των ξένων κρατών, κλπ. Επίσης, περιλαμβάνονται τα κείμενα της Συμφωνίας Σύνδεσης, συγχαρητήρια μηνύματα από την Ελλάδα και το εξωτερικό, αποκόμματα του ελληνικού και ξένου τύπου, σημειώματα σχετικά με την επικύρωση της Συμφωνίας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, καθώς και στοιχεία για την μετέπειτα εφαρμογή της. Επιπλέον, εντάσσονται έγγραφα των Υπουργείων που είχαν την ευθύνη του χειρισμού των σχετικών ζητημάτων κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και στη συνέχεια κατά τη φάση της επικύρωσης και εφαρμογής της Συμφωνίας (Υπουργείο Εξωτερικών, Υπουργείο Συντονισμού, κ.ά), καθώς και αναφορές και τηλεγραφήματα από τις ελληνικές πρεσβείες του εξωτερικού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, το αρχειακό υλικό των αμέσως επόμενων ετών που αφορά στην πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης και στη συνεργασία της Ελλάδας με τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα.

Μετά το 1963, μέσα από την αλληλογραφία του Καραμανλή με στενούς συνεργάτες του, με σημαντικά πολιτικά πρόσωπα από την Ελλάδα και το εξωτερικό, αφενός υπογραμμίζονται οι διαδοχικές πολιτικές εξελίξεις και αφετέρου αποτυπώνονται οι σκέψεις και οι αγωνίες τόσο του ιδίου όσο και των λοιπών επιστολογράφων. Τα ζητήματα που τους απασχολούν αφορούν κατεξοχήν σε θέματα εσωτερικής πολιτικής γεγονός, που εξηγεί την ύπαρξη περιορισμένου υλικού σχετικού με την ευρωπαϊκή πολιτική της χώρας. Εξάλλου, όπως προαναφέρθηκε, με την επιβολή της δικτατορίας και το «πάγωμα» της Συμφωνίας Σύνδεσης η Ελλάδα περιήλθε, αναγκαστικά, στο περιθώριο των ευρωπαϊκών εξελίξεων και έχασε την ευ-

καιρία που πρώτη είχε αποκτήσει κατά τη μεταπολεμική περίοδο: δηλ. να κερδίσει πολύτιμο χρόνο και έδαφος για την προσαρμογή της στα κοινοτικά δεδομένα. Στα διασωζόμενα γραπτά τεκμήρια αυτής της περιόδου και κυρίως μέσα από την αλληλογραφία καταγράφονται οι αντιδράσεις ευρωπαϊκών οργανισμών απέναντι στο δικτατορικό καθεστώς: «*Το πραξικόπημα του Απριλίου υπεδέχθη η διεθνής κοινή γνώμη δυσμενώς. Οι αντιδράσεις της κατά της Χούντας και η συμπεριφορά της προς τον καταδυναστευόμενον Ελληνικόν λαόν υπήρξε μοναδική και συγκινητική. Τα ευρωπαϊκά κοινοβούλια, συνδικάτα και ιδίως ο διεθνής τύπος ησυχολούντο καθημερινώς με το ελληνικόν θέμα και εξήτουν την αποκατάστασιν της δημοκρατίας εν Ελλάδι...»*.⁶ Σκληρό πλήγμα κατά της Ελλάδας, όπως προβάλλεται μέσα από το αρχείο, υπήρξε η αποπομπή της από το Συμβούλιο της Ευρώπης. «*Η δικτατορία απέκοψε την Ελλάδα από τον κορμόν της Ευρώπης*» δηλώνει ο Κ. Καραμανλής, σχολιάζοντας την αναγκαστική παραίτηση της χώρας από τον ευρωπαϊκό οργανισμό (12.12.1969). Σε άλλο κείμενό του εκφράζει την πικρία του με τη διαπίστωση ότι η πολιτική που είχε εγκαινιάσει πριν λίγα χρόνια κινδύνευε οριστικά να ματαιωθεί: «*Και έτσι η Ελλάς, που φιλοδοξούσε και εδικαιούτο να μετέχη του πυρήνος της Ευρώπης ευρέθη εκτός αυτής, χωρίς μάλιστα την ελπίδα να επανέλθη*».⁷

Σε προσωπικό σημειώμά του που έγραψε κατά την περίοδο της αυτοεξορίας του στο Παρίσι, με τίτλο «*Η εξωτερική πολιτική κατά τη διάρκεια της οκταετίας*» αρχικά αναλύει τους γενικούς στρατηγικούς στόχους της κυβέρνησής του σχετικά με την ελληνική εξωτερική πολιτική και στη συνέχεια εξηγεί γιατί πίστευε ότι η Ελλάδα, στο πλαίσιο της Ε.Ο.Κ, θα μπορούσε να επιλύσει κατά τρόπο ριζικό δύο μεγάλα διαχρονικά προβλήματα σχετικά με την εξωτερική της ασφάλεια και την οικονομική της ανάπτυξη. Είχε δηλ. την πεποίθηση ότι με την ένταξή της στην Ε.Ο.Κ, η Ελλάδα θα απαλλασσόταν από το «άγχος» που της δημιουργούσε η γεωγραφική της θέση, θα έπαυε να αναζητεί «προστάτες» και θα ακολουθούσε τροχιά ανάπτυξης και πολιτισμικής προόδου, ώστε με επιτυχία να ανταποκρίνεται στις μελλοντικές προκλήσεις. Συγκεκριμένα υπογραμμίζει: «...*Μέχρι το 1958 ήμουν υποχρεωμένος να ασχολούμαι συνεχώς με τα εσωτερικά προβλήματα της χώρας και κυρίως με την οικονομική της ανάπτυξη. Τα προβλήματα αυτά σε συνδυασμό και με το εκρηκτικό θέμα της Κύπρου, περιόριζαν τις δυνατότητες μου να ασχοληθώ και να προωθήσω τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας. Μετά τη διευθέτηση όμως του Κυπριακού πραγματοποιήσα αλληπάλληλες επισκέψεις στο εξωτερικό για να*

6. Κωνσταντίνος Καραμανλής: *Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, ό.π., τ. 7, σσ. 125-127.

7. Κωνσταντίνος Καραμανλής: *Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, ό.π., τ. 7, σ. 128.

αποκαταστήσω κλονισθείσας φιλίας, να προωθήσω την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και προπαντός να κατοχυρώσω την ασφάλεια της χώρας. Και αυτό το τελευταίο έχει ιδιαίτερη σημασία αν ληφθεί υπόψη η κρίσιμη γεωπολιτική της θέση. Η Ελλάδα, πλαισιωμένη από εχθρικούς, αλλόφυλους λαούς, ζούσε μόνιμα με το άγχος ενός τοπικού πολέμου. Όλοι οι γείτονες της είχαν κατά καιρούς βλέψεις εις βάρος της... Αυτός άλλωστε ήταν και ο λόγος για τον οποίο με επιμονή επεδίωξα να εντάξω τη χώρα μας στη υπό διαμόρφωση Ενωμένη Ευρώπη. Πίστευα ότι αν τελικά η Ευρώπη ενωθεί και η Ελλάδα αποτελέσει μια Πολιτεία της Ευρωπαϊκής Συμπολιτείας θα κατοχύρωνε την ανεξαρτησία της, αφού κανένας δεν θα μπορούσε να την προσβάλλει χωρίς να προκαλέσει πόλεμο ευρωπαϊκό...».⁸

Παράλληλα με το αναφερόμενο, αποκλειστικά, στα ευρωπαϊκά θέματα αρχειακό υλικό, ο ερευνητής αντλεί στοιχεία για την ευρωπαϊκή επιλογή της χώρας και από άλλα πεδία του αρχείου. Στην ενότητα, π.χ. που αναφέρεται στην οικονομία, παρακολουθεί την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης στο εσωτερικό πεδίο που οποία εξασφάλισε νομισματική σταθερότητα, υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης και ουσιαστικό μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας χάρη στην εκβιομηχάνιση που συντελέσθηκε. Παράλληλα, αντιλαμβάνεται τις αγωνίες και τους χειρισμούς της κυβέρνησης σχετικά με την κατοχύρωση των ευαίσθητων ελληνικών προϊόντων στο νέο ανταγωνιστικό πλαίσιο, καθώς και τις συστηματικές ενέργειές της να προωθηθεί η χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας που βρισκόταν σε ανάπτυξη. Οι οικονομικές εξελίξεις της περιόδου, παράλληλα βέβαια με την πολιτική σταθερότητα που επικρατούσε στην Ελλάδα, υποστήλωσαν γερά το έδαφος, ώστε η χώρα στη συνέχεια να υποβάλει το αίτημα της σύνδεσής της με τα ισχυρά δυτικοευρωπαϊκά κράτη της Ε.Ο.Κ.

Στην ενότητα, επίσης, των διοικητικών θεμάτων, επισημαίνονται οι απαραίτητες θεσμικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν, ώστε η χώρα να ανταποκριθεί αρχικά στις πολλαπλές απαιτήσεις των διαπραγματεύσεων και στη συνέχεια στην εφαρμογή της Συμφωνίας Σύνδεσης.

Τέλος το αρχειακό υλικό που αναφέρεται στις διμερείς σχέσεις, καθώς και στη συμμετοχή της χώρας στους διεθνείς οργανισμούς (ΝΑΤΟ, ΟΕΟΣ, κ.ά) παρέχει πληροφορίες για τον τρόπο και τη μέθοδο που προβάλλονταν τα ευρωπαϊκά αιτήματα της χώρας σε σχέση με άλλα ζητήματα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

8. Κωνσταντίνος Καραμανλής: *Αρχείο Γεγονότα και Κείμενα*, ό.π., τ.4, σσ. 73-74. Βλ. επίσης ΙΑΙΚΚ, Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή, Φ71Α, σημείωμα Κ. Καραμανλή, κατά τη διαμονή του στο Παρίσι την περίοδο της αυτοεξορίας του.

Η συλλογή του σχετικού οπτικοακουστικού υλικού του Ιδρύματος αποτυπώνει παραστατικά στιγμιότυπα από τις διπλωματικές επαφές εκπροσώπων της χώρας μας καθώς και άλλα ιστορικά συμβάντα (επισκέψεις Κ. Καραμανλή στο εξωτερικό και αντίστοιχα ξένων ιθυνόντων στην Ελλάδα, υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης, κλπ).

Β' ενότητα: 24 Ιουλίου 1974 - 9 Μαρτίου 1995⁹

*α. Επίτευξη του τελικού στόχου: Ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.
β. Περίοδος της προσαρμογής (1981-1995)*

Το αρχειακό υλικό της περιόδου 1974-1995 που αναφέρεται στην ευρωπαϊκή πολιτική που υιοθέτησε η χώρα καλύπτει μεγάλο τμήμα του συνολικού όγκου του αρχείου Καραμανλή. Η έντονη διπλωματική δραστηριότητα εκ μέρους της Ελλάδας, αλλά προπαντός τον έλληνα πρωθυπουργό για να επιτευχθεί η υπογραφή της Πράξεως Προσχωρήσεως το 1979, αντανakλάται σε πολυάριθμα έγγραφα. Η εξαετία ως πρωθυπουργό (1974-1980) και αργότερα ως Προέδρου της Δημοκρατίας για δύο θητείες (1980-1985, 1990-1995) του έδωσε τη δυνατότητα, να υλοποιήσει αρχικά τους στρατηγικούς στόχους που είχε θέσει ήδη από τη δεκαετία του '50 και στη συνέχεια να προβάλλει τις θέσεις του, κατά την περίοδο προσαρμογής της Ελλάδας στα κοινοτικά δεδομένα. Είναι η περίοδος που η Ελλάδα κατοχυρώνει οριστικά, για πρώτη φορά στην ιστορική της πορεία, ισότιμη συμμετοχή σε ισχυρά κέντρα αποφάσεων.

Ο Κ. Καραμανλής, σε διάστημα λιγότερο από ένα μήνα από την επάνοδό του, τον Αύγουστο δηλ. του 1974, κατά την επίσκεψη στην Αθήνα του προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Κ. Μπερχάουερ, εγκαινιάζει τις συστηματικές ενέργειες για την πλήρη αναβίωση των σχέσεων της χώρας με την Ε.Ο.Κ., που κορυφώνονται ένα περίπου χρόνο μετά (12.6.1975), όταν η ελληνική κυβέρνηση υποβάλλει επίσημα το αίτημα για την επίτευξη των διαδικασιών που θα οδηγήσουν στην προσχώρηση της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. ως πλήρους μέλους. Η άμεση διπλωματική κινητοποίηση της κυβέρνησης καταδεικνύει την προτεραιότητα και τη σημασία που απέδιδε ο έλληνας πρωθυπουργός στην έγκαιρη επαναδραστηριοποίηση των δεσμών της Ελλάδας με την κοινοτική Ευρώπη.

Οι μετέπειτα εξελίξεις αποτυπώνονται ανάγλυφα στις γραπτές πηγές του αρχείου: η αρχική αρνητική γνωμοδότηση της Επιτροπής, οι άμεσες

9. 24.7.1974: Ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Κ. Καραμανλή, 9 Μαρτίου 1995: τέλος δεύτερης προεδρικής θητείας.

ενέργειες του Κ. Καραμανλή¹⁰ για να αντιστρέψει το δυσμενές κλίμα, καθώς και η διπλωματική επιτυχία που επιστεγάστηκε με την έναρξη των διαπραγματεύσεων. Συγκεκριμένα, στις 9.2.1976, το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ο.Κ. ανέτρεψε τη γνωμοδότηση της Επιτροπής και αποδέχτηκε την αίτηση της Ελλάδας. Οι διαπραγματεύσεις άρχισαν στις 27 Ιουλίου 1976 και στις 28 Μαΐου 1979 υπεγράφη στην Αθήνα η Συνθήκη Προσχωρήσεως.

Βασικές αρχειακές πηγές για τα γεγονότα της περιόδου αποτελούν τα κείμενα που παρουσιάζουν αναλυτικά την πορεία των διαπραγματεύσεων: τηλεγραφήματα, εκθέσεις, αναφορές, ανακοινωθέντα που προέρχονται, είτε από τα πρόσωπα που ανέλαβαν εκείνη την περίοδο την ευθύνη των χειρισμών, (Γ. Κοντογεώργης, Γ. Ράλλης, Π. Παπαληγούρας), είτε από τους δημόσιους φορείς της χώρας (Υπ. Εξωτερικών). Αξιοσημείωτος αριθμός εγγράφων προσδιορίζει τη στάση διαφόρων κρατών κατά την πορεία των διαπραγματεύσεων, καθώς και τις διεθνείς αντιδράσεις για την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, όπως αναφέρθηκε και στην πρώτη ενότητα, η διπλωματική κινητοποίηση του ίδιου του Κ. Καραμανλή και η προσωπική του συμβολή στην επιτυχία των διαπραγματεύσεων. Έντονα προβάλλεται ότι στους κύκλους της Κοινότητας κυριαρχούσε όχι απλώς διστακτικότητα, αλλά και απροθυμία για την εισδοχή της Ελλάδας στους κόλπους της. Οι λόγοι ήταν πολιτικοί, γεωπολιτικοί και οικονομικοί. Ως αρνητικοί παράγοντες εκλαμβάνονταν ότι η Ελλάδα δεν συνεχόταν εδαφικά με την υπό διαμόρφωση Ενωμένη Ευρώπη και ότι, επειδή είχε πρόσφατα εξέλθει από επτάχρονη δικτατορία, το πολιτικό της σύστημα ήταν «εύθραυστο». Οι οικονομικοί λόγοι ήταν εξίσου σημαντικοί, αφού η διάρθρωση και ο βαθμός ανάπτυξης της οικονομίας της, σε σύγκριση με εκείνο των χωρών της Ε.Ο.Κ, παρουσίαζε σημαντικές αποκλίσεις. Με αυτά τα δεδομένα η χώρα θα χρειαζόταν σοβαρή οικονομική βοήθεια από την Κοινότητα για να επιτύχει το ρυθμό της οικονομικής της ανάπτυξης. Παράλληλα, η κρίση στην Κύπρο και άλλα ζητήματα διμερών σχέσεων με την Τουρκία δημιουργούσαν αρνητικό κλίμα. Στο διάστημα των δύομισυ ετών που μεσολάβησαν από την έναρξη έως την ολοκλήρωση της διαπραγματευτικής διαδικασίας, ο έλληνας πρωθυπουργός διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρό-

10. Στις 31.1.1976 ο Καραμανλής κάλεσε τους πρέσβεις των Εννέα και τους επέδωσε επιστολή, με την οποία ζητούσε από τις κυβερνήσεις τους να ανατρέψουν την γνωμοδότηση της Επιτροπής. Χαρακτηριστικό του ύφους που χρησιμοποίησε είναι το ακόλουθο απόσπασμα από την επιστολή αυτή: «...Η Ελλάδα ούτε επιθυμεί, ούτε δύναται να εκβιάσει την ένταξη της στην ΕΟΚ. Αλλά ούτε και θα την εδέχετο αν πρόκειτο να γίνει κατά τρόπο που θα θίγει την αξιοπρέπεια της ...». Κωνσταντίνος Καραμανλής: *Αρχείο Γεγονότα και Κείμενα*, ό.π., τ. 9, σ. 153.

λο. Πρακτικά συνομιλιών, εκθέσεις, ανακοινωθέντα, αποκόμματα τύπου και η ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πολιτική του αλληλογραφία, παρέχουν στοιχεία για τις αλεπάλληλες επισκέψεις του σε πρωτεύουσες του κοινοτικού κορμού της Ευρώπης, για τις συναντήσεις του με τους δυτικοευρωπαίους ηγέτες, καθώς και με υψηλά στελέχη της Ε.Ο.Κ. Καθοριστικές ήσαν οι παρεμβάσεις του, από την πρώτη ως την ύστατη φάση των διαπραγματεύσεων, που συνέβαλαν στην υπερκέρραση των αντιξοοτήτων και σφράγισαν τη θετική έκβασή τους. Πλούσιο υλικό περιλαμβάνεται στο αρχείο που αφορά στις επαφές που είχε με τους ηγέτες των Εννέα εταίρων χωρών - όπως με τον Ζισκάρ ντ' Εσταίν και το Σμίτ, τον Τίντεμανς και τον Τόρν, τον Ουίλσον και τον Κάλλαχαν, τον Μόρο και τον Αντρεότι, τον Λύντς και τον Γιόργκενσεν - καθώς και με τους επιτρόπους, Ορτολί και Τζέκινς. Η διπλωματική γλώσσα που χρησιμοποιούσε ο Κ. Καραμανλής ήταν σαφής.¹¹ Όπως και στην πρώτη πρωθυπουργική του θητεία, έτσι και κατά την περίοδο αυτή, προσέγγισε πάλι την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και τη Γαλλία, κινητήριοις μοχλούς στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, με σκοπό να εξασφαλίσει την πολύτιμη συμπαράστασή τους στον ελληνικό διπλωματικό αγώνα. Η διαφορά έγκειται στο ότι κατά την περίοδο αυτή «το ευρωπαϊκό άνοιγμα» του Κ. Καραμανλή άρχισε από τη Γαλλία με την επίσκεψη του τον Απρίλιο του 1975, κατά την οποία είχε εποικοδομητικές συνομιλίες με τον γάλλο πρωθυπουργό Ζ. Σιράκ και τον πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας Ζισκάρ ντ' Εσταίν. Ο Ζισκάρ ντ' Εσταίν θα αποβεί στο μέλλον σημαντικός σύμμαχος της Ελλάδας στον αγώνα της για την ένταξή της στην Ε.Ο.Κ. και θα αναπτύξει με τον έλληνα πρωθυπουργό στενούς δεσμούς φιλίας και αμοιβαίας εκτίμησης. Η επίσκεψη στη Γερμανία ακολούθησε λίγες μέρες αργότερα, τον Μάιο του 1975. Ο Κ. Καραμανλής κέρδισε την εμπιστοσύνη και την υποστήριξη του γερμανού πρωθυπουργού Σμίτ. Το έτος 1977 σημειώνονται εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης σύντομες προσπάθειες για την ευόδωση των ελληνικών αιτημάτων. Στις 26 Απριλίου 1977 ο Καραμανλής απευθύνει ταυτόσημες επιστολές στους ηγέτες των κυβερνήσεων των κρατών - μελών της Ε.Ο.Κ που περιλαμβάνονται στο αρχείο του. Παράλληλα, οι συναντήσεις του έλληνα πρωθυπουργού στο Λονδίνο και το Παρίσι με υπεύθυνους χειριστές θα συντελέσουν ώστε να αποφευχθεί ο συσχετισμός της ελληνικής αίτησης με αυτές της Ισπανίας και της Πορ-

11. Για τη διαπραγματευτική στρατηγική που υιοθέτησε ο Κ. Καραμανλής βλ. την εισήγηση του Γ. Βαληνάκη, «Η διαπραγματευτική στρατηγική», στο έργο: *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας*, Πρακτικά διημερίδας του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», 25-26 Νοεμβρίου 1999, Αθήνα, 2000, σσ. 32-37.

τογαλίας. Το 1978, κρίσιμο έτος για τις διαπραγματεύσεις, σημειώνεται η κορύφωση της ελληνικής διπλωματικής δραστηριότητάς του με τις επισκέψεις του στις πρωτεύουσες των εννέα κρατών-μελών της Ε.Ο.Κ. Συγκεκριμένα, πραγματοποίησε τρεις περιοδείες στη Δυτική Ευρώπη: τέλη Ιανουαρίου στη Μ. Βρετανία, Βέλγιο, Γαλλία, Ομοσπ. Δημοκρατία της Γερμανίας, τον Μάρτιο - Απρίλιο στη Δανία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Ιταλία και τέλος τον Οκτώβριο στην Ιταλία, Γαλλία, Ιρλανδία. Σε όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, όπως διαφαίνεται από τις ομιλίες, τις συνεντεύξεις και τις δηλώσεις, ο Κ. Καραμανλής δεν έπαυσε να χρησιμοποιεί ως «ακαταμάχητο όπλο» την αδιάλειπτη ιστορική και πολιτιστική παρουσία της Ελλάδας δια μέσου των αιώνων, γεγονός που καταστούσε αδιανόητο να υπάρξει Ενωμένη Ευρώπη χωρίς την Ελλάδα.¹² Πίστευε ότι η ιστορική μοίρα είχε τοποθετήσει την Ελλάδα στη ρίζα της Δυτικής Ευρώπης, με την οποία ήταν από αιώνες συνδεδεμένη. Οι ελληνικές αξίες είχαν γίνει αξίες της Ευρώπης: «..η Ευρώπη είναι οικείος χώρος για την Ελλάδα. Ο δυτικοευρωπαϊκός πολιτισμός είναι η σύνθεση του ελληνικού πνεύματος, που εισέφερε την ιδέα της ελευθερίας, της αλήθειας και της ομορφιάς, του ρωμαϊκού πνεύματος, που εισέφερε την ιδέα του Κράτους και του δικαίου και του χριστιανικού πνεύματος, που εισέφερε την πίστη και την αγάπη, και που έχει και αυτό βαθύτατα επηρεασθεί από τις ηθικές αρχές του κλασικού πολιτισμού. Η Ελλάς έδωσε ακόμα και το όνομά της στην Ευρώπη. Επάνω σ' αυτό τον πολιτισμό καλούμεθα να δημιουργήσουμε την Ηνωμένη Ευρώπη, τη Νέα Ευρώπη. Και είναι φυσικό και αυτονόητο η Ελλάς και να θέλει και να δικαιούται να ενώσει τις δυνάμεις της στην κοινή προσπάθεια των ευρωπαϊκών λαών...».¹³

Στοιχεία για τις εξελίξεις σχετικά με τα ευρωπαϊκά ζητήματα στο εσωτερικό της χώρας αντλούνται από τα τεκμήρια του αρχείου, όπως είναι οι αγορεύσεις στη Βουλή, ομιλίες, δηλώσεις και προεκλογικοί λόγοι, μέσα από τα οποία προβάλλονται οι πολιτικές αντιδράσεις, καθώς και η κυβερνητική πολιτική που στόχο είχε να προωθήσει και να κατοχυρώσει την ευρωπαϊκή προοπτική και στο εσωτερικό πεδίο.

Τα αποτελέσματα των πολύμηνων διπλωματικών ενεργειών της κυ-

12. Όλη η πολιτιστική του πολιτική αποτελούσε μία επίπονη προσπάθεια να αποκαλυφθεί στα μάτια των ξένων ο ελληνικός πολιτισμός. Γενναιόδωρα χρηματοδότησε έργα που ενίσχυαν την πολιτιστική αίγλη της χώρας μας, ακριβώς γιατί γνώριζε ότι οι ξένοι μας τιμούν για την πνευματική μας προσφορά, όχι μόνο την αρχαία αλλά και τη μεσαιωνική και τη νεότερη. Βλ. Τσάτσου, Κ., *Ο άγνωστος Καραμανλής*, Αθήνα 1984, βλ. την ενότητα «Ο Καραμανλής, η Ευρώπη, η Οικουμένη», σσ. 185-199.

13. Απόσπασμα της δήλωσης του Κ. Καραμανλή στη βελγική εφημ. *Le Soir* (26.12.1980), *Κωνσταντίνος Καραμανλής: Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, ό.π., τ. 12, σ. 75.

βέρνησης και του πρωθυπουργού αποτυπώνονται στα κείμενα της Πρό-
 ξεως Προσχωρήσεως, καθώς και σε έγγραφα σχετικά με την επικύρωση
 και εφαρμογή της.

Στην εξέλιξη της τεχνολογίας κατά την περίοδο αυτή οφείλεται το
 πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό που αφορά στις επισκέψεις του Κ. Κα-
 ραμανλή στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, των ευρωπαίων ηγετών στην
 Ελλάδα, στις ομιλίες, στις συνεντεύξεις, στις αγορεύσεις στη Βουλή. Όλα
 αυτά τα αποδεικτικά στοιχεία ζωντανεύουν το γενικό κλίμα της εποχής
 που χαρακτηρίζει την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική
 κατάσταση τόσο της χώρας μας, όσο και άλλων κρατών της ευρωπαϊκής
 ηπείρου.

Ιδιαίτερη θέση στο αρχείο κατέχουν οι προφορικές μαρτυρίες των
 προσώπων που πρωταγωνίστησαν στην υλοποίηση της ευρωπαϊκής πολι-
 τικής της χώρας. Το Ίδρυμα τα τελευταία χρόνια έχει καταρτίσει μια
 σπουδαία συλλογή από μαρτυρίες τέτοιου είδους. Ενδεικτικά αναφέρε-
 ται η προσωπική μαρτυρία του Γ. Κοντογεώργη, μέσα από την οποία προ-
 βάλλονται οι λεπτοί χειρισμοί που έγιναν σε κάθε φάση των διαπραγμα-
 τεύσεων, οι εντυπώσεις των ευρωπαίων για την Ελλάδα, καθώς και πτυ-
 χές της προσωπικότητας των πρωταγωνιστών.

Τέλος, προσφέρονται στο μελετητή και πολλά άλλα πεδία του αρχείου
 με σχετικό ενδιαφέρον για την ευρωπαϊκή επιλογή της χώρας που αφο-
 ρούν στην οικονομία, τη διοίκηση, τις διμερείς σχέσεις, τους διεθνείς ορ-
 γανισμούς, κλπ.

Γ' ενότητα:

Τιμητικές διακρίσεις του Κ. Καραμανλή στην Ελλάδα και στην Ευρώπη

*Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει αρχειακό υλικό που καλύπτει την χρονική
 περίοδο από το 1955, όταν για πρώτη φορά γίνεται πρωθυπουργός μέχρι
 το θάνατό του τον Απρίλιο του 1998. Μέσα από τα τεκμήρια αυτά αναδει-
 κνύονται οι πεποιθήσεις του σχετικά με την ένταξη της Ελλάδας στον κορ-
 μό της Ενωμένης Ευρώπης και με τη θέση και το ρόλο της Ευρώπης στη
 διεθνή σκηνή της εποχής του, αλλά και του απώτερου μέλλοντος. Ερωτή-
 ματα όπως: σε ποιες αρχές πρέπει να στηρίζεται η ευρωπαϊκή κοινωνία
 και πως μπορεί να προχωρήσει η ένωση των ευρωπαϊκών λαών, απαντώ-
 νται μέσα από την μελέτη των πηγών του αρχείου του. Οι ομιλίες του στα
 σημαντικά ευρωπαϊκά βήματα, τα μεγάλα διεθνή βραβεία που του απονε-
 μήθηκαν για τη σημαντική συνεισφορά του στην πορεία της ενοποίησης, οι
 εκδηλώσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό που πραγματοποιήθηκαν για*

να τον τιμήσουν για τον ρόλο που διαδραμάτισε τόσο για την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ., όσο και για την οικοδόμηση της Νέας Ευρώπης αποτελούν ουσιαστικές πηγές για τους ερευνητές.

Ο Κ. Καραμανλής σε όλη τη διάρκεια της πολιτικής του διαδρομής, από το 1955 έως το 1995, είχε ως πυξίδα την ευρωπαϊκή ιδέα και αγωνίστηκε σθεναρά για την ενσωμάτωση της Ελλάδας στους κόλπους της Ενωμένης Ευρώπης. Το όραμά του αυτό υπήρξε σημαντική παράμετρος της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής που υπηρέτησε πιστά κατά τις δύο πρωθυπουργικές (1955-1963 και 1974-1980) και προεδρικές του θητείες (1980-1985 και 1990-1995). Ευτύχησε να δει τα θετικά αποτελέσματα της ευρωπαϊκής του πολιτικής με την οριστική ένταξή της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. το 1981, καθώς και με την αποδοχή της επιλογής του από το ευρύτερο κοινό του ελληνικού πολιτικού και πνευματικού κόσμου. Τέλος, η ευρωπαϊκή του πολιτική εκτιμήθηκε ιδιαίτερα και εξάρθηκε επανειλημμένα από τον ευρύτερο διεθνή περίγυρο και από σημαντικές διεθνείς προσωπικότητες.¹⁴

Μέσα από το πλούσιο και ποικιλόμορφο υλικό του αρχείου του αναδεικνύεται η φιλοσοφία στο πλαίσιο της οποίας σχεδίασε την ευρωπαϊκή του πολιτική. Ο Καραμανλής πίστευε ότι η Ελλάδα, ως κοιτίδα της Ευρώπης, έπρεπε να διαφύγει από τη μόνιμη σχεδόν απομόνωσή της¹⁵ και να συμμετάσχει εξ αρχής ισότιμα στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης με τους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς, με τους οποίους είχε όχι μόνο κοινή πολιτιστική παράδοση αλλά και κοινά συμφέροντα. Έπρεπε να συνεργασθεί δημιουργικά μαζί τους για «την οικοδόμηση» της νέας Ευρώπης, ώστε να διασφαλίσει έγκαιρα τη θέση που της άρμοζε σε αυτήν. Παράλληλα, πίστευε ότι, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η Ελλάδα θα μπορούσε να επιλύσει τα βασικά προβλήματα που την απασχολούσαν: την κατοχύρωση της ασφάλειάς της, τη διασφάλιση του δημοκρατικού της πολιτεύματος, την οικονομική της ανόρθωση και τέλος το γενικότερο εκσυγχρονισμό της που θα πετύχαινε με την αρωγή των δυτικοευρωπαϊκών κρατών-μελών της Ε.Ο.Κ. Θεωρούσε την ενσωμάτωση της Ελλάδας στην

14. *In Memoriam: Η διεθνής Κοινότητα τιμά τον Κωνσταντίνο Καραμανλή*, έκδοση του «Ιδρύματος Κωνσταντίνου Γ. Καραμανλής», Αθήνα, 1999. Στην έκδοση αυτή, στην οποία καταγράφονται οι σημαντικότερες αναφορές του διεθνούς τύπου καθώς και κορυφαίων προσωπικοτήτων από το διεθνή χώρο στη προσωπικότητα και το έργο του Κ. Καραμανλή, επισημαίνει ο αναγνώστης, ότι ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα που του αναγνωρίζει η διεθνής κοινότητα είναι ότι συνέλαβε έγκαιρα και στη συνέχεια πραγματοποίησε την ένταξη της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

15. Τζεργιά, Π., *Η πολιτική σκέψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή*, Αθήνα, 1990, σ. 138.

ενοποιούμενη Ευρώπη ως πρόκληση για τη βαθιά τομή προς το μέλλον. Παράλληλα, με την αδιάπτωτη προσπάθειά του για την ένταξη της Ελλάδας στην ενοποιούμενη Ευρώπη, διακήρυσσε ήδη από τη δεκαετία του '50, όταν ακόμα και η ίδια η Δυτική Ευρώπη αναζητούσε την ταυτότητά της, την αναγκαιότητα της στενότερης ένωσης των ευρωπαϊκών λαών και την ενδυνάμωση της Ευρώπης στο σύνολό της.¹⁶ Τους οραματισμούς του και γενικότερα τις ιδέες του για το μέλλον της Ευρώπης, που αποκτούν πιο συγκεκριμένο περιεχόμενο μετά το 1974, όταν η Δυτική Ευρώπη προχωρεί στο δρόμο της ενοποίησής της που είναι πια μονόδρομος, εξέθεσε επανειλημμένα από επίσημα ελληνικά και ξένα βήματα, με πίστη, επιμονή και σαφήνεια. Από τις ομιλίες του που περιλαμβάνονται στο αρχειακό υλικό, ξεχωρίζουμε τις ομιλίες του σε δύο βασικά θεσμικά όργανα της Ε.Ο.Κ: στην έδρα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον Ιανουάριο του 1978 και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τον Σεπτέμβριο του 1983.¹⁷ Οι συνεχείς αγώνες του αναγνωρίστηκαν διεθνώς και τιμήθηκε για αυτούς, στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, με κορυφαία διεθνή βραβεία, όπως το Βραβείο Καρλομάγνου, το Βραβείο Σουμάν και το βραβείο Ωνάση.¹⁸ Παράλληλα, τιμήθηκε από ανώτατα πνευματικά Ιδρύματα του εξωτερικού και της Ελλάδας (Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, κλπ).

Αναδιφώντας το υλικό του αρχείου ο ερευνητής θα διαπιστώσει ότι η ένταξη της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια και οι οραματισμοί του για μία ενωμένη Ευρώπη αποτέλεσαν για τον Καραμανλή ταυτόχρονα ιδανικό, αλλά και ρεαλιστική πραγματικότητα. Για το λόγο αυτό η πολιτική των κυβερνήσεών του απέναντι στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης χαρακτηρίζεται από τη ρεαλιστική και ιδεαλιστική της πτυχή. Οι

16. Βαλινάκη, Γ., «Η ευρωπαϊκή ενοποίηση στη σκέψη του Κωνσταντίνου Καραμανλή», στα πρακτικά της Διημερίδας του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής» (5-6.10.2000) *Ντε Γκώλ και Καραμανλής: Το Έθνος, το Κράτος, η Ευρώπη*, Αθήνα, 2002. Για τις ιδέες του Κ. Καραμανλή σχετικά με την ενοποίηση της Ευρώπης βλ. την εισήγηση του Κ. Σβολόπουλου, «Η Ευρώπη του Καραμανλή» στο έργο: *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ευρωπαϊκή πορεία της Ελλάδας*, πρακτικά διημερίδας του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», 25-26 Νοεμβρίου 1999, Αθήνα, 2000, σσ. 32-37.

17. Στις 8 Σεπτεμβρίου 2003, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τίμησε τον εμπνευστή της ευρωπαϊκής πορείας της Ελλάδας, αλλά και σημαντικό ευρωπαϊό οραματιστή Κ. Καραμανλή αποδίδοντας το όνομά του στον κεντρικό κόμβο του κοινοβουλευτικού μεγάρου των Βρυξελλών, στη συμβολή των κτιρίων Σπινέλλι και Σπάακ.

18. Απονομή του διεθνούς βραβείου Καρλομάγνου στο Άαχεν, 4 Μαΐου 1978, απονομή του χρυσού μεταλλίου Ρομπέρ Σουμάν για το έτος 1979 (Montigny-Les-Metz, 15.3.1980), χρυσό μετάλλιο του Ιδρύματος «Αλέξανδρος Ωνάσης», Αθήνα, 5.6.1981. Επίσης του απενεμήθη το χρυσό μετάλλιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (1983).

ιστορικές συγκυρίες στο εσωτερικό και στο εξωτερικό σε πολλά σημεία διαφοροποιούνται κατά τις περιόδους της διακυβέρνησης της χώρας και κατά τις περιόδους της προεδρικής του θητείας, ενώ σε άλλα παρουσιάζουν ομοιότητες. Η πολιτική του που αντανακλούσε την αταλάντευτη πίστη του στην αναγκαιότητα της Ενωμένης Ευρώπης και στην ευρωπαϊκή μοίρα της Ελλάδας,¹⁹ αποτελεί το βασικό άξονα που περιστρέφεται έκτοτε η ελληνική εξωτερική πολιτική.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί η ενότητα των συλλυπητηρίων επιστολών και τηλεγραφημάτων των ελλήνων και ξένων ηγετών, καθώς και των βιβλίων που άνοιξαν σε όλες τις πρεσβείες του εξωτερικού μετά το θάνατό του, μέσα από τα οποία διαφαίνεται ότι η διεθνής κοινότητα ταύτιζε τον έλληνα πολιτικό με δύο κυρίως κορυφαία ζητήματα: με την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα το 1974 και την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρώπη.

Τέλος η συλλογή των κειμηλίων συμπληρώνει το έγγραφο και οπτικο-ακουστικό υλικό και προσελκύει το ενδιαφέρον ενός ευρύτερου κοινού. Από αυτή ενδεικτικά είναι: τα περίτεχνα διεθνή βραβεία που του απονεμήθηκαν, τα μετάλλια, τα διπλώματα, η πένα που υπέγραψε την Συνθήκη Προσχωρήσεως, σειρές γραμματοσήμων που εκδόθηκαν με επετειακό χαρακτήρα και αναφέρονται σε κορυφαίες στιγμές της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας, καθώς και αφίσες της εποχής που προβάλλουν επιχειρήματα υπέρ ή κατά της Ε.Ο.Κ

Σήμερα που η Ε.Ε. βιώνει έντονη κρίση σε πολιτικό, οικονομικό και θεσμικό επίπεδο, που στη Γαλλία –απ’ όπου ξεκίνησε η σπίθα της ευρωπαϊκής ενοποίησης και μεταλαμπαδεύτηκε στη Γηραιά Ήπειρο– μετά το αρνητικό δημοψήφισμα για το Ευρωσύνταγμα, ξέσπασαν έντονες κοινωνικές αντιπαραθέσεις, πόσο επίκαιρο είναι το ακόλουθο απόσπασμα από έγγραφο του αρχείου;

«... Η Ελλάς πιστεύει βαθύτατα ότι όχι μόνο θα πρέπει να καταστεί πιο έντονη η πορεία της ενοποίησης της Ευρώπης, αλλά και να επιταχυνθεί. Βεβαίως υπάρχουν διάφορες απόψεις ως προς το είδος, την έκταση και την μορφή της ενοποίησης αυτής. Αλλά πάντως πρέπει να γίνουν, προς την κατεύθυνση αυτή τολμηρότερα βήματα. Γιατί τελευταίως, διαπιστώνεται μία άβλυνση του ενδιαφέροντος των ευρωπαϊκών λαών για την ενοποίηση της Ευρώπης που αποτελεί την βασική αρχή των Συνθηκών της Ρώμης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αφ’ ενός ωρισμένες κυβερνήσεις

19. Απόσπασμα από την ομιλία του Καραμανλή κατά τη διάρκεια της υπογραφής της Συνθήκης Προσχωρήσεως της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. στις 28.5.1979.

και πολιτικά κόμματα αποθαρρύνουν με την στάση τους την πορεία προς την ενοποίηση και ότι αφ' ετέρου οι απλοί πολίτες αποδίδουν στην Ε.Ο.Κ τα δύσκολα οικονομικά και κοινωνικο-πολιτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ευρώπη. Οι ευρωπαϊκοί λαοί δεν καταλαβαίνουν ότι, αν δεν υπήρχαν έστω και οι στοιχειώδεις θεσμοί στην Ευρώπη, η κατάσταση θα ήταν πολύ χειρότερη. Και δεν καταλαβαίνουν επίσης, ότι για να ξεπερασθούν τα σημερινά προβλήματα, πρέπει να επιταχυνθεί η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Γιατί οι διαστάσεις των προβλημάτων είναι τέτοιες ώστε να μην μπορούν να αντιμετωπισθούν σε κρατικά, αλλά μόνο σε ευρύτερα ευρωπαϊκά πλαίσια...».²⁰

Το αρχείο του Κωνσταντίνου Καραμανλή συγκεντρώνει πολύτιμες πρωτογενείς πηγές που διαφωτίζουν τη σημαντικότερη πτυχή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής της σύγχρονης Ελλάδας: την ισότιμη ενσωμάτωσή της στην τροχιά της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Παράλληλα, η ευρωπαϊκή διάσταση του περιεχομένου του αρχείου αγγίζει πολλούς άξονες της ελληνικής εσωτερικής πολιτικής, αναδεικνύοντας τη λειτουργία των πολιτικών θεσμών - της Βουλής, των πολιτικών κομμάτων-, της δημόσιας διοίκησης, της ελληνικής οικονομίας, κλπ. Παρέχει επίσης τη δυνατότητα στο μελετητή να διερευνήσει κατά πόσο ένα άτομο, το οποίο κατέχει ανώτατα κυβερνητικά αξιώματα, μπορεί να επηρεάσει και να διαμορφώσει κατά τρόπο καθοριστικό την πολιτική μιας χώρας (What can just one person do?).²¹ Στο πεδίο των διεθνών σχέσεων ο βασικός λόγος που ερευνάται το ατομικό επίπεδο, είναι γιατί «...δεν δρουν τα έθνη, αλλά οι ηγέτες τους και σε κάθε περίπτωση εμπερικλείεται η απόφαση αυτών που χειρίζονται τις καταστάσεις.. Ό,τι συμβαίνει ή θα συμβεί σε μία συγκεκριμένη κατάσταση είναι τουλάχιστον μερικώς καθορισμένη από το άτομο ή τα άτομα που εμπλέκονται σε αυτή». Το ερώτημα είναι αν η ιδιαιτερότητα της κάθε προσωπικότητας είναι τόσο σημαντική, ώστε να λαμβάνεται υπόψη για την εξήγηση των όσων συνέβησαν. Επικεντρώνοντας την προσοχή στα πρόσωπα-κλειδιά κάθε εποχής, η πρόθεση είναι να υπογραμμιστεί η ιδιαίτερη συνεισφορά τους στην εξέλιξη των γεγονότων και να εξηγηθεί γιατί έδρασαν, όπως έδρασαν. Ο μελετητής των διεθνών σχέσεων θα

20. Καραμανλής: *Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, ό.π., τ. 11, σσ. 132-133. Απόσπασμα των πρακτικών από τις συνομιλίες Καραμανλή και πρωθυπουργού της Ολλανδίας Βαν Αγκτ, όταν ο τελευταίος πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Ελλάδα (14-16 Μαΐου 1979).

21. Morgan, P., *Theories and Approaches to International Politics. What Are We to Think?*, USA-London, 1990, pp. 85-125.

μπορούσε να τα χρησιμοποιήσει, ως «περιπτώσεις μελέτης» ή παραδείγματα συγκεκριμένης συμπεριφοράς ατόμων στις διεθνείς υποθέσεις.

Το υλικό του αρχείου είναι διαθέσιμο στην επιστημονική κοινότητα και σημαντικός αριθμός ελλήνων και ξένων μελετητών το έχει ήδη συμβουλευτεί κατά τη διάρκεια των είκοσι χρόνων της αδιάλειπτης δραστηριότητας του Ιδρύματος. Οι όροι πρόσβασης καθορίζονται από σχετικό κανονισμό. Βασική προϋπόθεση για τη χρήση των εγγράφων είναι να μην εμπίπτουν στον κανόνα περί κρατικού απορρήτου, στον οποίο υπάγονται τα δημόσια έγγραφα της τελευταίας τριακονταετίας. Μετά την ολοκλήρωση της ψηφιοποίησής του και την εγκατάσταση νέου λογισμικού που θα συνδέει όλα τα δεδομένα σε μία κοινή βάση, εκτιμάται ότι η διαχείριση του αρχειακού υλικού θα αποβεί ευχερέστερη.

Στην Ελλάδα λειτουργεί αριθμός Ιδρυμάτων που φιλοξενούν τα αρχεία πολιτικών προσωπικοτήτων που σφράγισαν με τις αποφάσεις και τις πράξεις τους την ιστορική πορεία της χώρας. Αν λάβουμε υπόψη ότι συγκριτικά με τον αριθμό των προσώπων τα οποία ανέλαβαν την πρωθυπουργία στη χώρα μας από την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους έως σήμερα, ελάχιστες είναι οι αρχειακές συλλογές που είναι διαθέσιμες στην επιστημονική κοινότητα, αντιλαμβανόμαστε ότι τα Ιδρύματα που κατέχουν αρχειακό υλικό επιτελούν αξιοσημείωτο ρόλο για τη γνώση του παρελθόντος και επιβεβαιώνουν την άποψη του κορυφαίου Γερμανού ιστορικού Leopold von Ranke *«η ιστορία αρχίζει όπου υπάρχουν γραπτές πηγές»*.

ABSTRACT

Marietta Minotou

*The Content of the Konstantinos Karamanlis Archive:
Its European dimension*

Every researcher, but all interested persons wishing to learn more about the European course of Greece, resorting to the sources found in Greek archives will limit themselves to the respective archival materials preserved in private collections, since to public archives there is no accessibility as of yet. Among the private archival collections the archive of Konstantinos Karamanlis occupies a primary place, given that during his personal governance the Association (1961) took place, followed by the signing of the Treaty of Accession in the E.E.C. (1979).

What were the conjunctures that led to the taking of the specific decision that has comprised since then the principles basis of Greek foreign policy? Were there questionings and dilemmas? How did the political world of the country face the issues? What role did the representatives who handled the specific issues play? How decisive was the international conjuncture? Which countries and which political leaders came to the assistance of the Greek requests? What was the European credo of Konstantinos Karamanlis? The researcher will find noteworthy data in his archive in answer to these indicative questions.